

Za páchníkem do Poodří aneb Na staré vrbě se z larvy vyklubal brouk

Marcela Klemensová

Jenda Páchník byl nejstarší ze všech sourozenců, protože se ze své kukly vylíhl jako úplně první. „Hurá! Konečně jsem na světě!“ skotačil radostně po dutině staré vrby. Pak si sedl na větev a vyhříval se na sluníčku. Čekal, až se vyklubou i ostatní bráškové a sestřičky. Zvedl krovky, protahoval si malá průhledná křídélka a nastavoval je teplým paprskům.

Aby tahle pohádka z pera Ivy Hoňkové měla šťastný konec, musíme se na to podívat trochu exaktněji.

Území CHKO Poodří se táhne Moravskou bránou zhruba od Ostravy k Novému Jičínu. Krajinu utváří řeka Odra a její niva. Je to síť meandrů a mrtvých ramen, doplněných o to, co přinesl do krajiny hospodářící člověk – rybníky, příkopy, louky a pole. Koryto řeky tu má přírodní charakter. O hodnotách území vypovídá i to, že má statut evropsky významné lokality a ptačí oblasti.

Jedním z bohatství lužní krajiny jsou staré stromy. Původní druhy stromů – lípy, javory, topol černý a v poslední době i vrby jsou na tom špatně kvůli invazi jmelí. Odolávají snad už jen duby.

Staleté stromy s vrásčitou kůrou, štěrbinami a dutinami jsou biotopy mnoha druhů. Deštník nad nimi otvírá páchník hnědý. Tento brouk byl původně doma v listnatých různověkých lesích. Teď přežívá v člověkem vytvořených parkových úpravách, alejích a v soliterních stromech ve volné krajině či na okrajích remízů.

Ve spolupráci s odborníky z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity jsme definovali rizikové faktory pro výskyt páchníka v Poodří. Existuje tu několik jádrových lokalit jeho výskytu, stromy v nich však postupně odumírají a chybí mladá nastupující generace. Jednotlivé lokality jsou od sebe příliš vzdálené. Náš páchník

(Rozhovor s Evou Ježkovou vede Pavel Pechoušek.)

Eva Ježková vede tým, který řeší projekt CZ-SK South LIFE. Jedná se o velice košatý projekt, jehož hlavním cílem je zlepšení nepříznivého stavu ochrany 11 prioritních stanovišť a 3 prioritních druhů (se zvláštním zaměřením na endemické druhy) v 25 evropsky významných lokalitách (EVL) v Jihočeském kraji a 30 EVL na jižním Slovensku. Jeho hlavním řešitelem je Jihočeský kraj, jehož je Eva zaměstnankyní.

Jsi vedoucí projektu CZ-SK SOUTH-LIFE. Co všechno je tvým úkolem?

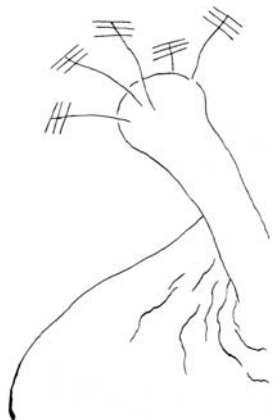
A kolik na to máme času? (smích) Mým úkolem je ve stručnosti každodenní řízení projektu, udržování administrativní kontroly a ideálně hladký průběh projektu, dále pak koordinace projektových partnerů a aktivit, zajištění podávání tzv. reportů, shrnujících zpráv pro Evropskou komisi a komunikace s externím monitorovacím týmem.

Evo, co jsi dělala dnes?

Komunikovala jsem s kontrolorkou z externího monitorovacího týmu, s týmovými kolegy ze Slovenska, s kolegy z jiných LIFE projektů, koordinovala práce v terénu s manažerem lokality, řešila PR strategii našeho projektu na webových stránkách, telefonovala se zpracovateli našich expertních studií, připravovala si podklady na zítřejší den v terénu a z „úředních věcí“ jsem se věnovala výběrovým řízením.

Páchník hnědý (*Osmoderma barnabita*). Foto archiv projektu Life Osmoderma 2017

Kresba Jan Steklík

totiž není nijak zdatný letec a vzdálenosti několika stovek metrů už mu dělají problém. Izolované populace mají tendenci vytvářet mikropopulace a ty jsou velmi náchylné k zániku.

Cíle našeho projektu jsou tedy jasné. Musíme propojit izolované lokality výskytu páchníka a umožnit stromům dorůst do věku, kdy budou schopné vytvářet dutiny. Mezitím musíme udržet stávající biotopy páchníka prodloužením jejich životnosti.

Vrba na hlavu

Většina dutin obývaných páchníkem se nachází ve starých hlavatých vrbach. Hlavacení vrby bylo kdysi důmyslným způsobem hospodaření. Jednou za 5–7 let hospodář vrbu ořezal na hlavu a měl slušnou zásobu palivového dříví. Na jaře zas kvetoucí vrby poskytly první potravu jeho včelám.

Dnes se starým po desetiletí neořezávaným vrbám vylamují přerostlé větve, čímž se dutiny ničí. Vylámané větve představují riziko pro chodce i cyklisty, a navíc z naší krajiny mizí tradiční stromořadí hlavatých vrby.

V plánu máme ořezat stovky zanedbaných vrby a obnovit jejich hlavový řez. Je to práce pro odborníky – arboristy. Zároveň ale motivujeme vlastníky pozemku, aby pokračovali v údržbě a ořezech i v příštích letech. Příští řez na hlavu už mohou zvládnout sami.

Střevlík Menetriesův (*Carabus menetriesi*).
Foto Radek Hejda

Co tě v rámci tvých povinností, vyplývajících z pozice vedoucí, nejvíce baví?

Nejvíce mě baví pestrost, nikdy nevím, co mi další den přinese. Ale konkrétněji určitě tzv. networking a s ním spojená možnost cestování, setkávání se s kolegy z jiných projektů na konferencích, workshopech a hlavně v terénu na projektových lokalitách po celé Evropě. Zamílovala jsem si takto např. Švédsko a Skotsko. Vloni jsem měla pracovní navštívit minimálně pět různých států a kolegyně z jiných projektů měli dorazit k nám, ale koronavirus nám udělal tlustou čáru přes rozpočet. Moje práce mě ale především baví díky týmu skvě-

Většina dutin obývaných páchníkem se nachází ve starých hlavatých vrbach. V plánu máme ořezat stovky zanedbaných vrby a obnovit jejich hlavový řez. Foto archiv projektu Life Osmoderma 2017

Místní hrušně zaujaly Mendela

Z odborných studií i ojedinělých nálezů v Poodří víme, že se páchník vyskytuje i v dutinách ovocných stromů, jako například v hrušních.

Jejich pěstování má v Poodří velkou tradici. Svědčí o tom staré hrušně v nivě Odry, historické sušárny ovoce, regionální recepty na hrušková povidla a koláče i slavnostní koštování hruškové pálenky. Ostatně o rouby svých oblíbených hrušní si napsal i Johan Gregor Mendel, který se narodil v Hynčicích, dnes součásti obce Vražné na Novojičínsku.

K výsadbě hrušní nabádáme místní vlastníky půdy. Trochu nám to ale komplikuje rez hrušňová. Na zahradě u rodinného domku v Poodří se totiž hrušním moc nedaří. Může za to pěstování jalovců, které jsou jedním z hostitelů rzi hrušňové. My zatím sázíme mladé hrušně za vesnicemi, na mezích a podél polních cest.

Dub domovem netopýrů

Mohutný stoletý dub na soukromém pozemku je svědectvím dlouhodobé péče o hospodářství, úcty k historii a tradici. Kromě brouka páchníka poskytuje vhodné úkryty například netopýrům, kterých v Poodří žije více než 15 druhů.

Duby se často sázely jako hraniční stromy nebo jako zpevňující dřevina do náspů, hrází a svahů. Ořezáváme jen spodní suché větve a pouze tam, kde ořez prospěje páchníkovi nasvětlením kmene. Debatujeme s vlastníky půdy – chceme se shodnout na přístupu, který pomůže stromům a krajině. Kvůli usnadnění pojezdu zemědělských mechanismů hrozí dubům kácení, v lepším případě nešetrný ořez, který naruší stabilitu a estetickou hodnotu stromu.

Topoly, přírodní větrolamy

Je to původní dřevina našich říčních niv. V Poodří jej poznáme velmi snadno, protože na rozdíl od nepůvodních druhů topolů nemá jmelí. I když nepatří mezi dlouhověké dřeviny, v dospělosti je to krásný mohutný strom. Rychle roste a vysázíme-li topoly jako větrolamy, budou funkční o 20–30 let dříve než jiné stromy. Navíc nevyžaduje žádnou zvláštní péči. Potřebuje vlhčí stanoviště a v mládí ochranu proti okusu. Proto je začínáme sázet i v Poodří, samozřejmě jde o sazenice původního *Populus nigra*, které odebíráme ze specializované lesnické školky.

Sami bychom to nezvládli

Příprava vhodných lokalit pro výsadbu a úspěšné vyjednávání s vlastníky závisí na dobré znalosti místních poměrů a využití v minulosti navázané spolupráce. O tom ví nejvíce místní ZO ČSOP Studénka. Její členové už desetiletí působí v Poodří, obnovují krajinné prvky a pořádají ekovýchové akce pro veřejnost. Odbornou stránku zajišťují naši partneři z Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity. Máme v týmu odborníky na chráněné druhy živočichů a geografy, kteří pomáhají s mapovými aplikacemi a evidencí nálezů páchníka hnědého. Pomáhají nám i studenti, kteří se odvážně noří do zarostlé a vodou zaplavené krajiny. Dokumentují přímo v terénu jednotlivé stromy, stávající i perspektivní biotopy páchníka. Trojici našich projektových partnerů doplňuje nezisková organizace z Polska, Fundacja Ekorozwóju. Spolupracujeme s nimi na přípravě vzdělávacích akcí a komunikaci s obcemi. Společně se už několik let věnujeme záchraně stromů a ohrožených druhů živočichů, kteří jsou na stromy vázáni. Poláci vysadili desetitisíce stromů a mají dobré zkušenosti se vzděláváním úředníků a vlastníků půdy.

Do pozorování se zapojily i děti. Výtvarně zpracovaly chráněné druhy a jejich přirozené prostředí. Foto archiv projektu CZ-SK South Life

lých lidí, externích odborníků a vstřícnosti vlastníků pozemků. Za spolupráci s nimi jsem velmi vděčná, úspěch projektu stojí a padá s těmito lidmi. Tímto bych jim moc ráda poděkovala.

Projekt je zaměřen na ochranu tří prioritních druhů. Který je tvému srdci nejbližší?

Jednoznačně páchník hnědý. A mé rodině nejspíš také, protože jsem ke kulinám dostala obrovský dort právě s motivem tohoto ohroženého brouka. Ale baví mě všechny naše prioritní druhy i stanoviště. Vystudovala jsem biologii a ochranu zájmových organismů a poté jsem navázala aplikovanou a krajinnou ekologií, takže jsem šťastná, že jsem zůstala v oboru a můžu se věnovat tomu, co mě baví.

Prioritní druhy a úkoly v podpoře jejich ochrany

Hořeček mnohotvarý český (*Gentiana praecox* subsp. *bohemica*) – zvýšení populace druhu a rozšíření biotopu druhu o 8,8 ha.

Páchník hnědý (*Osmoderma eremita*) – zvýšení populace druhu a nárůst vhodných stanovišť, stabilizace 1 300 stávajících dutin stromů, výsadba 1 500 nových stromů.

Střevlík Menetriesův (*Carabus menetriesi pacholei*) – zvýšení populace druhu a rozšíření biotopu o 20 ha.

Foto archiv projektu Life Osmoderma 2017

Brány do Poodří otevřené

Už druhým rokem se setkáváme s obyvateli Poodří, žáky místních škol i turisty a milovníky přírody. Zveme je na ukázky hlavacení vrb, výsadby, odborné exkurze i rodinné výlety. S žáky, pedagogy a přáteli škol jsme už v Poodří vysadili téměř dvě stovky stromků. Také jsme vyhlásili výtvarnou a literární soutěž *Pozoruhodné stromy*.

Krásy Poodří poznáváme na kolech během *Tour de aleje*. Na našich rodinných cyklojždách se účastníci setkávají s lidmi, kteří v Poodří dělají něco pro krajinu i pro místní komunitu. Loni v létě jsme například navštívili Lesní mlýn v Bernarticích, rodinnou farmu České jablko a spolek Perdix, který stejně jako my sází stromy v Poodří. S organizací cyklojízdy nebo i výsadeb nám pomáhají starostové místních obcí.

Inspiraci čerpáme v zahraničí

Ochraně krajiny se učíme od spolků z ostatních zemí Evropské unie. Vloni jsme navštívili projektové lokality Bratislavského ochranného sdružení (BROZ) v Podunají, kde kolegové chrání a obnovují vzácné biotopy už dvě desítky let a v krajině je to vidět.

Litevský Fond for Nature díky programu LIFE podobně jako my propojuje izolované lokality s výskytem páchníka hnědého a pomáhá vytvářet vhodné biotopy pro jeho přežití. S kolegy jsme se setkali na webináři a předáváme si zkušenosti také při hodnocení dopadu našich aktivit na ekosystémové služby v projektových územích.

A co dál?

Do konce projektu zbývají dva roky, během nichž nás čeká ještě spousta práce. Důležitější ovšem je, aby plody našeho úsilí přetrvávaly do budoucna po jeho skončení. Díky úzké spolupráci s místními lidmi víme, že se podařilo zvýšit zájem o ochranu přírody v Poodří. Proto věříme, že se do nádherné krajiny podél Odry vrátí nejen vzácný brouk páchník, ale bude se sem vracet spousta milovníků přírody.

Projekt Ochrana páchníka hnědého v EVL Poodří LIFE Osmoderma 2017 (LIFE 17 NAT/CZ/000463) je podporován z finančních zdrojů EU a MŽP ČR. Více na stránkách poodrizije.cz.

RNDr. Marcela Klemensová, Arnika – Centrum pro podporu občanů, koordinátorka projektu.

Vím, že tvůj životní partner se také profesně věnuje ochraně přírody. Bavíte se po večerech o tématech souvisejících s ochranou přírody?

Můj partner se věnuje spíše technické ochraně životního prostředí a odpadovému hospodářství. Na názor by ses ho musel zeptat sám. Ale myslím, že nám drží palce. Ty rozhovory nevedeme jen po večerech... (*smích*) Když se setkáváme s přáteli, rozhovor vždy sklouzne k ochraně přírody, možná taky proto, že nás valnou většinou ochrana přírody zaměstnává a je tedy pro nás denním chlebem.

Jaké jsou tvoje koníčky? Co děláš, když se nevěnuješ projektu?

To nikdy nedělám! Ne vážně, představ si, že si o prázdninách vyrazíš vyčistit si hlavu od práce do Rakouska, projedeš se na skládačce po cyklostezce kolem Dunaje a po několika kilometrech narazíš na informační tabuli projektu LIFE! Musela jsem se nejprve smát, že ani na dovolené nemám klid, poté mě to přinutilo vše řádně zdokumentovat, lokality důkladně prozkoumat, také se u kolegů nechat inspirovat a na další poradě to probrat s projektovým týmem. Ale zpět k otázce. Mám ráda setkávání se svou rodinou a blízkými, ti jsou opravdu to nejcennější, co máme, a domácí mazlíčky. Všeobecně miluju přírodu, zvířata, svou žlutou Libertu, náš balkon a knížky. A můj absolutní relax? Jednoznačně moře, hory a tanec! (*smích*)

Děkuji za rozhovor.

CZ-SK SOUTH LIFE (LIFE16 NAT/CZ/000001) je projekt podporovaný z finančních zdrojů EU a MŽP ČR. Více na stránkách south-life.cz.

Projekt CZ-SK SOUTH LIFE byl teprve čtrnáctým projektem LIFE schváleným v České republice od roku 2004. Současně projekt získal nejvyšší dotaci od Evropské komise a byl rovněž projektem s nejdelší realizací. Jde tedy bezesporu o historicky jeden z nejvýznamnějších projektů zaměřených na ochranu přírody v České i Slovenské republice.